

Epäillä-verbin polaarinen kaksihakmotteisuus merkitysmuutoksena

JUTTA SALMINEN

1 Johdanto

Verbi *epäillä* on syntaktis-semanttiselta käyttäytymiseltään kaksihakmotteinen. Tämä mahdollistaa verbin vastakkaiset tulkinnat myös muodoltaan yhtenevissä konstruktioissa. Tässä artikkelissa valotan diakronisesta näkökulmasta näiden tulkintojen mahdollista kehitystä. Seuraavat esimerkit havainnollistavat, miten *epäillä*-konstruktio voi saada kielto- (esim. 1) tai myöntösuuntaisen (esim. 2) tulkinnan.¹

- (1) Kuitenkin **epäilee** suuri osa Saksalaisia että Saksan Keisarin ja Neapelin Kuningaan välillä tulee sota vaikka se silleen näyttää. (Kaino, 1821, VNS)
  - **Syntaktis-semanttinen skeema:** *että*-lause on *epäillä*-verbin inherentin kiellon vaikutusalassa, sen kohteena.
  - **Konstruktion polaarinen tulkinta:** kieltosuuntainen ($\Leftrightarrow -$), 'ei varmaan tule sotaa'

- (2) Heinrich Pesch **epäili** (HS 12.10.), että venäjän opetus suuntautuu vain stalinisteille. (HS_mp, 1995, NS)
  - **Syntaktis-semanttinen skeema:** *että*-lause ilmaisee epäilemisen ('arvelun') sisällön.
  - **Konstruktion polaarinen tulkinta:** myöntösuuntainen ($\Leftrightarrow +$), 'venäjän opetus varmaan suuntautuu vain stalinisteille'

Esimerkkien 1–2 kirjoitushetkien välinen ero on vajaat 200 vuotta, joten ne havainnollistavat myös nyt käsiteltävän muutoksen suuntaa. Tarkastelen toisaalla ilmiötä synkronisen variaation näkökulmasta (ks. Salminen 2017); tämän artikkelin

1. Esimerkeistä on lihavoitu *epäillä*-verbit ja negatiot, alleviivattu *epäillä*-verbin täydennykset ja kursivoitu tulkintaa ohjaavat ainekset.

fokuksessa ovat sen sijaan variaation taustalla olevat muutokset ja niiden mahdolliset syyt.

Artikkeli jäsenyyt seuraavasti: Tässä luvussa avaan ensin *epäillä*-verbin kahta syntaktis-semanttista skeemaa eli tiivistän synkronisen tutkimuksen keskeisimmät tulokset. Lisäksi esittelen tutkimuksen aineiston ja tutkimuksen käyttöpohjaisen teoreettisen taustan. Luvussa 2 kuvaan, millainen on aineistosta paljastuvan muutoksen lopputulos, ja luvussa 3 pureudun muutoksen mahdollisiin syihin. Luvussa 4 kokoan yhteen tutkimuksen keskeisimmät tulokset.

1.1 *Epäillä*-verbin kaksi syntaktis-semanttista skeemaa: epäilemisen kohteet ja sisällöt

Verbin *epäillä* polaarinen variaatio kiteytyy verbin täydennyksen tai siihen rinnastettavan kielenaineuksen (jatkossa: TÄYDENNYS)² kahteen mahdolliseen funktioon: mikäli TÄYDENNYS on epäilemisen *kohde*, on se *epäillä*-verbin inherentin kiellon vaikutusalassa. Konstruktion polaarinen tulkinta on tällöin kieltosuuntainen (ks. esim. 1). Jos taas TÄYDENNYS ilmaisee epäilemisen *sisällön*, kuvaa se verbin subjektitarkoitteen eli *käsitteistäjän* ajatuksia tai puhetta. Tällöin konstruktion polaarinen tulkinta riippuu TÄYDENNYKSEN kielellisestä muodosta. Esimerkissä 2 se on myöntölause, jolloin tulkinta on myöntösuuntainen. Lausetäydennys voi kuitenkin sisältää myös kiellon (esim. 3) tai kieltä implikoivan kysymyksen (esim. 4). Tällöin konstruktion polaarinen tulkinta on kieltosuuntainen.

- (3) Vaikka Huhtamäki **epäilikin, etten ole lukenut nuorsuomalaisten talousohjelmaa**, otan vielä yhden eläkekeskusteluun läheisesti liittyvän esimerkin mainitusta ohjelmasta. (HäSa, 2000, NS).

- **Sisältö:** 'en ole lukenut nuorsuomalaisten talousohjelmaa'
- **Polaarinen tulkinta kieltosuuntainen:** 'en todennäköisesti ole lukenut talousohjelmaa'

- (4) Espoolaisilla on täysi syy **epäillä, pystyikö Pätiälä kaksoisroolissaan ajamaan tiukasti kunnan etuja**, kuten hän itse sanoo. (HS_mp, 1995, NS)

- **Sisältö:** 'pystyikö P. ajamaan kunnan etuja?' → implikoi: 'ei varmaan pystynyt...'
- **Polaarinen tulkinta kieltosuuntainen:** 'ei varmaan pystynyt ajamaan kunnan etuja'

---

2. Merkintä kattaa syntaktisten täydennysten lisäksi kielellisen kontekstin ja kulttuurisen tiedon perusteella hahmottuvat epäilemisen kohteet sekä johtoverbiin varsinaista täydennystä löyhemmin kytkeytyvät repliikit.

Esimerkkien 1–4 havainnollistamien *että*-lauseen ja alisteisen kysymyslauseen lisäksi *epäillä*-verbin täydennyksinä käytetään aineistossani referatiivirakennetta (*tämän epäiltiin loukkaavan tasa-arvolakia*, HS_mp) sekä NP-objekteja (*lääkärit epäilevät viinan suurkulutusta*, HS_pk; *epäillä oppirakennelman järkevyyttä*, HS_mp) – myös kolmannen argumentin kanssa (*häntä epäiltiin rahanhimosta*, HS_mp; *epäilen sinua naisautoilijaksi*, Ksa). Verbi *epäillä* voi esiintyä myös johtoverbinä sekä ilman syntaktista täydennystä – usein reaktiona johonkin kontekstissa tunnistettavaan. TÄYDENNYSTEN kohde/sisältö-jako selittää polarisen tulkinnan variaatiota ja jakautumista kaikissa näissä konstruktioissa. Kootusti TÄYDENNYKSEN luennan määräytyminen voidaan tiivistää seuraaviin tekijöihin (ks. tarkemmin Salminen 2017: 9–12):

Taulukko 1.
Verbin *epäillä* kaksi syntaktis-semanttista skeemaa.

<i>epäillä</i> -verbi	Reagoi epäilemisen kohteeseen ja ulottaa siihen kiellon vaikutusalan	Luonnehtii epäilemisen sisältöä; ei vaikutusalasuhdetta
TÄYDENNYYS	kohde <ul style="list-style-type: none"> • definiittinen • tunnistettava (eksistentiaalinen presuppositio) • tyypillisesti evaluoivalta tulkinnaltaan positiivinen 	sisältö <ul style="list-style-type: none"> • indefiniittinen • uusi diskursissa • tyypillisesti evaluoivalta tulkinnaltaan negatiivinen

Tarkasteltava muutos rajautuu täydennyskonstruktioittain ja näkyy selvimmin *että*-täydennyksen ja referatiivirakenteen yhteydessä (ks. lukua 3). Viitataan siis konstruktiolla *epäillä*-verbin ja sen kunkin syntaktisen täydennystyyppin muodostamaan osittain skemaattiseen kokonaisuuteen, kuten esimerkiksi esimerkeissä 1–2 rakenteseen [*epäillä* & *että*-lause] (ks. tarkemmin Salminen 2017: 5–6). Myöntö- tai kielto-suuntainen polaarinen tulkinta koskee aina koko *epäillä*-verbikonstruktiota (ks. Kotilainen & Herlin 2012: 13, 15), samoin käsiteltävä muutos (Croft 2001: 261).³ Pysin analyysissä pureutumaan silti myös konstruktioiden osien – *epäillä*-verbin ja sen täydennyksen – osuuksiin muutoksessa (ks. Fried 2013; Traugott & Trousdale 2013: 21).

1.2 Kanta-aineksena *epä*: kielto, kielteisyytys ja epävarmuus

Verbin *epäillä* kantana on kieltoverbin partisiippimuoto *epä*, joka vielä kantasuomessa toimi yksikön kolmannen persoonan muotona (Hakulinen 1979: 42, 70, 253; ISK 2004 § 1630). Toiset etymologiset lähteet johtavat suoraan *epä*-kannan äärelle (SKES s. v. *epä*-), toiset olettavat väliin yhden johtoaskeleen – *evätä*-verbin, josta *epäillä*-verbi olisi frekventatiivijohdos (SSA s. v. *epäillä*). Joka tapauksessa kantana on kieltoverbi, mikä

3. Saman ilmiön voi jäsentää myös siten, että vain verbi on käynyt läpi muutoksen, joka toteutuu ainoastaan osassa sen käyttöyhteyksistä. Tällöin TÄYDENNYYS joko mahdollistaa tai estää muutoksen tapahtumisen. (Salminen 2015.) Polaarista tulkintaa ei kannata kuitenkaan irrottaa konstruktiosta pelkän verbin ominaisuudeksi.

motivoi kieltosuuntaisen luennan. Tämä voi kuitenkin olla väljemmän epävarmuuden tai epäröinnin merkityksen implikaatio ('ei varmaa → mahdollista, että ei'). Esimerkiksi viron samakantainen verbi *ebalema* viittaa ensisijaisesti epäröimiseen (ks. EKSS s. v. *ebalema*).

Nykysuomessa *epä-* toimii prefiksinä, joka muuttaa merkityksen *Ison suomen kieliopin* (ISK 2004 § 1630) sanoin ”vastakkaiseksi tai muuten negatiiviseksi”. Vastakkaisuus on varsinaista kieltomerkitystä, jota edustaa *epäillä*-verbikonstruktion kieltosuuntaisuus. Luonnehdinta ”muuten negatiivinen” vastaa omassa analyysissäni evaluoivaa kielteisyyttä: *epäillä*-verbillä voidaan luonnehtia TÄYDENNYKSEN propositiota tai sen kyseenalaistusta (riippuen polaarista tulkinnasta) esimerkiksi epäsuotavaksi, epäedulliseksi tai aiheeltaan arkaluonteiseksi (ks. Salminen 2017: 12). Koska *epä*-prefiksi on edelleen monenlaisen negatiivisuuden merkki, on se todennäköisesti *epäillä*-verbin kanta-aineksena motivoinut kieltosuuntaisen tulkinnan ja epävarmuuden merkityksen lisäksi myös evaluoivan kielteisyden sävyt.

Nykysuomessa *epäillä*-verbiä käytetään ajoittain melko neutraalinkin arvelun ilmaisemisessa (ks. Salminen 2017: 18–19), ja tämä havainto motivoisi tarkastelemaan myös evaluoivan kielteisyden tulkintojen muutosta. Keskityn analyysissäni kuitenkin polaarisuuden muutoksiin. Rajauksen syynä ovat evaluoivan kielteisyden tulkintojen näkökulmasidonnaisuus ja tulkitsijakohtainen variaatio, joiden vuoksi tähän mahdollisesti käynnissä olevaan muutokseen ei pääse tyydyttävällä tarkkuudella käsiksi pelkän korpusanalyysin keinoin.

Aina *epäillä*-konstruktion polaarista suuntaa ei voi tai ole mielekästäkään määrittää, ja tällöin kielteinen evaluointi on tulkinnan keskiössä. Näin on esimerkiksi silloin, kun *epäillä*-verbin TÄYDENNYKS ei viittaa propositioon vaan esimerkiksi henkilöön, kuten seuraavassa esimerkissä:

- (5) Jos minkä syyn tähden hyvänsä et te minua epäilisi, eli hankkeistani ylenkatsoisi, niin kaikki, Jumalan nimessä, onnistuisi hyvin. (KLK, 1876, VNS)

Esimerkissä 5 puhujaan (*minua*) ei kohdistu (epä)todennäköisyysarvioita suuntaan eikä toiseen, vaan epäilemisellä ilmaistaan negatiivisesti arvottavaa suhtautumista puhujaa ja hänen toimiaan kohtaan, kuten jatko (eli *hankkeistani ylenkatsoisi*) selventää. Verbin *epäillä* merkityspotentialiin venyminen tällaisiin tulkintoihin, joissa tulkinnan suunta ei ole selvä, todennäköisesti osaltaan mahdollistaa polaarisen variaation, ja niiden voisi ajatella olevan avain myös muutoksen selittämiseen polaaristen tulkintojen välivaiheena. Kuitenkin selvimmin muutoksenalaisissa *että*- ja referatiivirakennekonstruktioissa polaarinen suunta ei käytännössä voi jäädä tällä tapaa avoimeksi. Propositioviitteisen TÄYDENNYKSEN sisältävät konstruktiot *epäilen*, *että alkaa sota* ja *epäilen sodan alkavan* eivät taivu avoimeen merkitykseen 'en tiedä, alkaako sota' (ks. Salminen 2012: 6). Suunnaltaan avoimien käyttöjen mahdollinen vaikutus polaarisen tulkinnan muutokseen on siis voinut tapahtua vain välillisesti muiden konstruktioiden ja verbin skemaattisen merkityksen kautta. Mahdollisuus on hyvä pitää mielessä, mutta selvyden ja muutoksenalaisten konstruktioiden vuoksi keskityn tässä sellaisiin *epäillä*-esiintymiin, joissa tulkinnan polaarinen suunta on selvä.

1.3 Tutkimusaineistot

Tutkimuksen aineisto jakautuu kolmeen osaan suomen kirjakielen vaiheita seuraten. Vanhan kirjasuomen aineisto (VKS) koostuu Kaino-palvelun Vanhan kirjasuomen korpuksen (v. 1543–1809) *epäillä*-verbin esiintymistä (N = 263) ja varhaisnykysuomen aineisto (VNS) Kaino-palvelun Varhaisnykysuomen korpuksesta (v. 1809–99) sekä Kansalliskirjaston lehtikokoelman (KLK) vuosista 1820–29, 1870 ja 1876 (N = 1 231). Nykysuomen aineisto on koottu useasta lähteestä, ja se on esitelty tarkemmin synkronisen variaation tarkastelussa (ks. Salminen 2017: 5). Esimerkeissä mainitut aineslähdeyhenteet on koottu artikkelin loppuun; lyhenteen (esim. HäSa) lisäksi esimerkkien yhteydessä mainitaan vuosiluku sekä aineisto-osa (NS, VNS, VKS).

Taulukko 2.

Aineistoesimerkkien kokonaismäärät täydennyskonstruktiottain.

TÄYDENNYK	VKS-aineisto N = 263 (%)	VNS-aineisto N = 1 231 (%)	NS-aineisto N = 500 (%)
NP-objekti	121 (46)	548 (45)	187 (37)
<i>että</i> -lause	57 (22)	200 (16)	140 (28)
Referatiivirakenne	4 (2)	96 (8)	74 (15)
Alistainen kysymyslause	14 (5)	199 (16)	42 (8)
Ei syntaktista täydennystä (Ø)	61 (23)	123 (10)	38 (8)
<i>epäillä</i> johtolauseessa	0	6 (0)	14 (3)
(1./3. infinitiivi) ⁴	6 (2)	59 (5)	5 (1)

Aineistot varioivat tekstilajeiltaan kaunokirjallisuudesta erilaisiin asiatekstilajeihin. Rajoittuminen kirjoitettuun suomeen selittyy varhaisempien aineistojen osalta puhekielen tavoittamattomuudella; nykykielen osalta syynä on pyrkimys eri aineisto-osien yhteismitallisuuteen sekä aineiston rajaamisen välttämättömyys (ks. Traugott & Trousdale 2013: 41). Murrenäytteet voisivat toki valottaa varhaista puhekielikäyttöä, mutta saatavilla olevat esimerkit ovat pääosin kontekstiltään suppeita (esim. kerätty muoto-opin tarpeisiin) ja näin ollen vaikeatulkintaisia etenkin mahdollisen polaarisen tulkinnan suhteen. Lauseopin arkiston perusteella (yhteensä 24 esiintymää) *epäillä*-verbin käyttö vanhoissa murteissa ei sanottavasti eroa nyky-suomesta.

Esitän luvussa 2 aineistojen välisiä määrällisiä vertailuja muutoksen havainnollistamiseksi. Nykysuomen aineistoa on kartutettu useilla korpushakujen ulkopuolisilla esimerkeillä, jotka laajentavat korpuksista kootun aineisto-osan antamaa kuvaa *epäillä*-verbin polaarisesta variaatiosta nyky-suomessa (ks. Salminen 2017: 5), ja näiden lisäysten vuoksi NS-aineistosta ei voi tehdä tilastollisia merkitsevyyslaskelmia. Lisäykset

4. Sellaiset *epäillä*-verbin esiintymät, joihin liittyy infinitiivitäydennys, viittaavat järjestään oman toiminnan epärointiin, esim. *hän epäili naida ja naimattomana kuolikin* (Kaino, 1858, VNS). Tällaiset käytöt jäävät analyysini ulkopuolelle (ks. kuit. Salminen 2012: 152–155).

ovat merkitysvariaation kuvauksen kannalta niin keskeisiä, etten esitä merkitsevyyslaskelmia muutoksenalaisten konstruktioiden tulkintojen osuuksista myöskään niin, että jättäisin ne laskelmista pois. Eriaikaisten aineistojen väliset erot ovat joka tapauksessa niin huomattavia, ettei muutoksen tendensseistä jää epäilystä, vaikka niitä ei olekaan todennettu tilastollisin menetelmin.

1.4 Merkitysmuutoksen analysoimisesta

Tutkimukseni nojautuu kielen käyttöpohjaiseen teoriaan, jonka yksi peruspilari on kielen dynaamisuus eli jatkuva mikrotason muutos: yksilön ja yhteisön kieli muovautuu lakkaamatta uusien kielikokemusten myötä (Bybee 2010: 105–106; Traugott & Trousdale 2013: 21; Andersen 2006: 84). Esimerkiksi yksittäisen *epäillä*-konstruktion tilanteinen tulkinta perustuu sen aiempien käyttöjen kautta kehittyneisiin konventioihin, jotka muuntuvat yhteisössä (Croft 2000: 109; Croft & Cruse 2004: 101). Tämän muuttumisen mahdollistaa se, että konventioiden jaettuus on epätäydellistä (Croft 2000: 110, 114, 117).

Diakronisessa analyysissä on keskeistä erottaa muutoksen havaitseminen ja selittäminen. Sana *muutos* itsessään konstruoi dynaamisen prosessin – hetken tai ajanjakson, jolloin siirrytään vanhasta uuteen (ks. Langacker 2008: 79). Silti muutokseksi kutsutaan usein kahta ajallisesti erillistä staattista tilaa, *diakronisia vastineita* (*diachronic correspondences*, Andersen 2001: 228), jollaisia ovat vaikkapa *epäillä*-verbin käytöt esimerkeissä 1–2. Muutos ei kuitenkaan suoraan näy näistä esimerkeistä, vaikkakin niiden avulla – ja vastaavien esiintymien toistuessa aineistossa – voidaan päätellä muutoksen tapahtuneen (Traugott & Trousdale 2013: 46). Diakronisista vastineista jälkimmäinen edustaa siis muutoksen tulosta, ja muutos itsessään on metalingvistinen käsite: analyysin konstruoima kuvaus tai selitys aineistossa havaituille eroille (Andersen 2001: 228).

Keskeinen metodologinen kysymys on, mitä staattisen tutkimusaineiston perusteella voidaan sanoa itse muutoksesta ja sen syistä. Koska merkitys ei ole aineistosta suoraan havaittavissa, on jo diakronisten vastineiden havaitsemisessa vahvasti mukana tutkijan tulkinta (Itkonen & Pajunen 2010: 23). Vanhan kirjasuomen ja varhaisnykysuomen aineistojen esimerkkien tulkinnan haasteena on ajallinen etäisyys: tulkitsen varhempia kielimuotoja edustavia esimerkkejä väistämättä omasta kielitajustani käsin, vaikkakin ympäröivä konteksti auttaa kielimuotoihin eläytymisessä (Itkonen 2011: 163–164; Fischer 2007: 270). Muutoksen syiden analyysi perustuu havaitsemistakin vahvemmin tutkijan tulkintaan ja nojaa teorioihin sekä aiempaan tutkimukseen (Fischer 2007: 252, 255; Andersen 2006: 74–75; ks. myös lukua 3.1). Fischer (2007: 271) kiteyttääkin, että historiallinen aineisto toimii vihjeenä muutoksista.

2 Polaarisen tulkinnan muutoksen lopputulos aineistoissa

Tässä luvussa esittelen aineistosta esiin nousevien diakronisten vastineiden määrät *epäillä*-konstruktioittain. Tarkastelen siis sitä, miten tulkintojen määrälliset suhteet

ovat muuttuneet eri konstruktioissa (muutoksen havaitseminen), minkä jälkeen etenen luvussa 3 pohtimaan muutoksen syitä (selittäminen). Selvimmin aineistot indikoivat muutosta kieltosuuntaisesta tulkinnasta myöntösuuntaiseen *että*-konstruktiossa (luku 2.1) ja referatiivirakenteen yhteydessä (luku 2.2). Pientä muutosta voidaan nähdä myös NP-objektiesiintymien tulkintojen jakaumassa (luku 2.3), mutta tässä konstruktiossa molemmat polaariset tulkinnat ovat nykysuomessakin varsin tasavertaisesti luontevia, kun vain konteksti on sopiva. Näitä konstruktiota esiteltyäni tarkastelen vielä diakronisesti kysymystäydennyskonstruktioita, joka edelleenkin tulkitaan tyyppillisesti kieltosuuntaiseksi (luku 2.4).

2.1 *Että*-lausekonstruktio: muutos kieltosuuntaisesta myöntösuuntaiseen

Taulukko 3a esittelee *että*-konstruktioiden polaaristen tulkintojen jakauman aineistoissa. Kieltosuuntaisen ($\Rightarrow -$) ja myöntösuuntaisen ($\Rightarrow +$) tulkinnan lisäksi omana ryhmänään ovat kieltomuotoisen täydennyksen sisältävät konstruktiot ($\Rightarrow - P$). Nimitän täydennyksen kieltä *parataktiseksi* (mistä kirjain *P*), mikä viittaa siihen, ettei kieltä ole merkityksen tasolla alisteinen päälauseen inherentille kiellolle (vrt. *hypotaktinen* 'alisteinen'; Jespersen 1917: 75; Horn 2010: 121; Croft 2000: 135–137; ks. myös Salminen tulossa 2018.) Toistan esimerkin 3 lyhennettynä:

- (3) Huhtamäki epäili, etten ole lukenut nuorsuomalaisten talousohjelmaa.

Täydennyksen kiellon nimittäminen parataktiseksi implikoi, että *epäillä*-verbi sisältää inherentin kiellon, mutta tämä kieltä ei kumoa täydennyksen kieltä. Verbin *epäillä* tapauksessa on kuitenkin tulkinnanvaraista, sisältyykö verbiin itseensä kieltä. Tämä hienosyinen tulkinnanvaraisuus onkin koko tarkasteltavan merkitysmuutoksen ydin, ja palaan siihen luvussa 3.2.2. Olen merkinnyt kaikki kieltomuotoisen *että*-täydennyksen sisältävät esimerkit parataktisen kiellon symbolilla huolimatta mahdollisista sisäisen semanttisen rakenteen eroista.

Taulukko 3a.

Konstruktion [*epäillä* & *että*-lause] polaariset tulkinnat eri osa-aineistoissa. Sulkeissa erikseen poimitujen esimerkkien osuudet nykysuomen aineistossa.

	VKS-aineisto	VNS-aineisto	NS-aineisto
$\Rightarrow -$	1	18	5 (5)
$- (\Rightarrow -)$	42	121	3 (2)
$\Rightarrow - P$	2	10	45 (1)
$- (\Rightarrow -) P$	10	44	12 (1)
$\Rightarrow +$	2	6	71 (4)
$- (\Rightarrow +)$	0	1	4
Yhteensä	57	200	140 (13)

Kunkin polaarisen tulkinnan kieltomuotoiset käytöt (esim. *en epäile, älä epäile*) on eroteltu taulukossa myöntömuotoisista miinusmerkillä (esim. – [⇒ –]) kumottu kieltosuuntainen luenta ’en kyseenalaista’). Taulukon 3b esimerkit havainnollistavat kutakin polaarista luenta. Esimerkkeihin on lisätty tarvittaessa myöntö- ja kieltohakuisia aineksia (*kuitenkin/kuitenkaan*) ja konditionaalimodus tukemaan fokuksessa olevaa tutkintaa. Tästä huolimatta harvinaisimpia tulkintoja saattaa olla vaikea hahmottaa ilman laajempaa kontekstia.

Taulukko 3b.

Esimerkit polaarisisista tulkinnoista *että*-konstruktiossa.

	Esimerkki	Tulkinta
⇒ –	Epäilen, että näin (kuitenkaan) tapahtuu.	’ei todennäköisesti tapahdu’
– (⇒ –)	En epäile, että näin (kuitenkin) tapahtuu.	’en kyseenalaista → tapahtuu’
⇒ – P	Epäilen, että näin ei tapahdu.	’ei todennäköisesti tapahdu’
– (⇒ – P)	En epäile, ettei(kö) näin (kuitenkin) tapahtuisi.	’varmaankin tapahtuu’
⇒ +	Epäilen, että näin (kuitenkin) tapahtuu.	’todennäköisesti tapahtuu’
– (⇒ +)	En epäile, että näin (kuitenkaan) tapahtuisi.	’irtisanoudun oletuksesta → ei varmaankaan tapahdu’

Taulukon 3a luvut osoittavat selvästi muutosta taulukon 3b havainnollistamissa *että*-konstruktion tulkinnoissa: Nykysuomessa tyypillisintä myöntömuotoista ja myöntösuuntaista luenta (⇒ +) esiintyy vain yksittäistapauksina varhemmissa aineistoissa.⁵ Sen sijaan kieltosuuntaisia esimerkkejä (ilman täydennyksen kieltoa) on ollut nyky-suomesta vaikea löytää: kaikki viisi myöntömuotoista tapausta (⇒ –) on erikseen poimittuja esimerkkejä (vuosilta 2008–15) ja kaikki kolme kieltomuotoista (–[⇒ –]) 1900-luvun alkupuolen kaunokirjallisuudesta (Finne 1921; Waltari 1945).

Myöntösuuntaiset (esim. 6) ja parataktisen kiellon sisältävät tapaukset (esim. 7) perustuvat samaan syntaktis-semanttiseen skeemaan (ks. taulukkoa 1 s. 39): molemmissa *että*-lause ilmaisee käsitteistäjän ajatuksen tai puheen sisällön.

- (6) Polaarinen tulkinta: ⇒ +
Aluksi epäilimme, että joudumme jonottamaan ehkä useamman vuorokauden mutta selvisimme niin lyhyellä ajalla kuin 19 tuntia. (HS_mp, 1995, NS)
- (7) Polaarinen tulkinta: ⇒ – P
Syytän on epäillä, ettei Topias Äijälä ole tapaturmaisesti kuollut; kun himmeys selkenee tahdomme palata asiaan. (KLK, 1876, VNS)

5. Molemmat vanhan kirjasuomen esimerkit ovat raamatunkäännöksistä, joissa epäillä-verbiä käytetään voimakkaan pelon tai kauhuissaan olemisen merkityksessä, joten niitä ei voi edes täysin rinnastaa nyky-suomen myöntösuuntaiseen tulkintaan (ks. lukua 3.3).

Esimerkit 6–7 eroavat käytännössä vain täydennyksen polaarisuuden suhteen. Ne on kuitenkin mielekästä erotella toisistaan, sillä täydennyksen kieltä sekä vaikuttaa konstruktion polaariseen tulkintaan että on mahdollistanut muutoksen (ks. lisää luvussa 3.2). Esimerkissä 7 täydennyksen kiellon ja koko konstruktion kyseenalaistuksen fokuksessa on mitä ilmeisimmin vain tavan adverbiaali *tapaturmaisesti* – kuolemista sinällään ei kyseenalaisteta (Hakulinen & Karlsson 1979: 268). Kiellon rajattu fokus ei kuitenkaan vaikuta konstruktion polaariseen suuntaan.

Myöntömuotoisiinkin täydennyksiin sisältyy usein kieltä tai kontrastiivisuutta implikoivia aineksia (*vain harva* esim. 8; ks. myös *vain* esim. 2):

- (8) Polaarinen tulkinta: $\Rightarrow +$
Epäilen kuitenkin, että vain harva kestäisi eristystä hiljaisuuteen vuorokautta pidempään, jos sitäkään. Levoton nykytyyppi alkaisi jo muutaman minuutin kuluttua hyräillä jotakin renkusta (*sic*) ja hakata lusikalla pöydän reunaan. (HS_mp, 1995, NS)

Monet myöntösuuntaisetkin esimerkit ovat siis tulkinnaltaan lähellä parataktisen kiellon sisältäviä. On käytännössä näkökulmakysymys, ilmaistaanko *epäillä*-verbin täydennys myöntömuotoisesti (*vain harva kestäisi*) vai kieltömuotoisesti (esim. *monikaan ei kestäisi*): molemmilla viitataan joka tapauksessa kyseenalaistamiseen. On kuitenkin mahdotonta rajata yksiselitteisesti kontrastiivisten myöntömuotoisten täydennysten kategoriaa, minkä vuoksi pitäydyn muotoeräisessä eronteossa kieltö- ja myöntömuotoisten täydennysten välillä.

Huomiota herättävää taulukossa 3a on, että sekä VKS- että VNS-aineistossa selvästi yleisin *että*-konstruktion tulkinta on kumottu kieltösuuntainen ($-\ [\Rightarrow -]$ 'en kyseenalaista'). Verbi *epäillä* on siis käytetty poikkeuksellisen taajaan kieltömuodossa,⁶ mikä selittyy pitkälti näiden osa-aineistojen tekstilajivalikoimasta: Suurin osa etenkin vanhan kirjasuomen aineistosta on uskonnollista – joko raamatunkäännöksiä tai hartauskirjallisuutta. Uskonnollisessa kielessä epäileminen hahmottuu lähes väistämättä uskomisen (monesti ei-toivotuksi) vastakohtaksi, jolloin on luontevaa, että tässä kontekstissa on toistuvasti kehoitettu välttämään epäilemistä (esim. 9) sekä sanouduttu itse irti siitä (esim. 10). (Ks. Salminen 2012: 176–177; vrt. myös Simon-Vandenbergen 2007: 29–30.)

- (9) Polaarinen tulkinta: $-\ (\Rightarrow -)$
 Nin **ele** nytt sis **epele ette Jumala *quitengin* ombi sinulle yxi laupias ia armo-
 linen Ise / ia souittapi caiki asiat sinun parahaxes**. (Kaino, 1500-luku, VKS)

Kun *epäillä*-konstruktion polaarin tulkinta on kumottu kieltösuuntainen, esitetään täydennyksen kuvaama asiointi totena – tässä tapauksessa uskomisen kehoituksen kohteena. Esimerkissä 9 myöntöhakuinen diskurssipartikkeli *quitengin* tukee tätä tulkintaa.

6. Kieltolauseiden frekvenssi on yleensä keskimäärin noin 10 % (Savijärvi 1977: 50; Hakulinen & Karlsson 1979: 266).

Sekä vanhan kirjasuomen että varhaisnykysuomen aineistoissa *epäillä*-verbin *että*-täydennys alkaa usein *se*-pronominilla, joka voi olla nykysuomesta poiketen partitiivin sijaan myös elatiivissa:

(10) Polaarinen tulkinta: – (⇒ –)

Minä olen kristitty ja kastettu, **en**kä siis ollenkaan **epäile** siitä, että minä Jeesuksen Kristuksen minun Herrani kautta woin olla ja tulla herraksi synnin ylitse. (KLK, 1876, VNS)

Pronomini *se* tekee täydennyksestä määräisen (Leino 1999: 45; ISK 2004 § 1150), ja täydennyksen definiittisyys ohjaa tulkitsemaan sen inherentin kiellon vaikutusalassa olevaksi epäilemisen kohteeksi (ks. Salminen 2017: 14–15, 20–21). VKS- ja VNS-aineistoista löytyy kuitenkin muutamia tapauksia,⁷ joissa tukipronominista huolimatta täydennys on eksplisiittisesti kieltomuotoinen, eikä tätä kieltomuotoisesti ilmaistua asiaintilaa kyseenalaisteta vaan se kuvaa epäilemisen sisältöä, kuten seuraavassa esimerkissä:

(11) Polaarinen tulkinta: – (⇒ –) P

Siitä minä en epäile, ettei teidän seassanne olisi montaki, jotka mielellänsä tahtovat viinan pauloista irti päästä, ja jotka ovat valmiit sotaan sitä viekasta, ylen kavalaa vihollista vastaan, mutta mitä on meidän omista voimistamme viinaa ja viinan isäntää perkelettä vastaan; tosiaanki ne yksinänsä eivät uletu kauvas ja saata meille voittoa. (Kaino, 1854, VNS)

Esimerkissä 11 tukipronominiin *siitä* definiittistämistulkinta ei siis päde, koska täydennys kontekstin perusteella selvästi ilmaisee kyseenalaistavan epäilemisen sisällön. Tämä epäily kuitenkin kielletään, ja täydennyksen propositioon sitoutuminen näkyy muun muassa myöntöhakuisesta *-kin*-liitteestä (*montaki*). Tukipronominin tulkinta tuntuu lähestyvän esimerkissä proadjektiivia *sellaista* tai proadverbia *niin* (vrt. Leino 1999: 45). Nykysuomen näkökulmasta lukija tulkitsee elatiivisijaisen pronominin varsin todennäköisesti partitiivivariantin kautta. Vaikka aineiston perusteella elatiivi- ja partitiivitäydennykset vaikuttavatkin keskenään vaihdettavilta, on silti mahdollista, että aikaisten kielitajussa elatiivin tulkinta on varioinut partitiivia enemmän kohde-luentaan yhdistyvän viittaavan *'sitä'*-tulkinnan (esim. 10) ja sisältöluentaan yhdistyvän adverbiaalisen *'sellaista'*-tulkinnan (esim. 11) välillä.

Viimeisenä esimerkkinä *että*-lausekonstruktiosta nostan esiin kieltosuuntaisen *epäillä*-konstruktion, jossa kieltoa ei ole eksplikoitu täydennyksessä (esim. 12):

(12) Polaarinen tulkinta: ⇒ –

SAKERI. – Kuule minua! Kotimatalla ryöstit meidät ryövärit perin pohjin ja löit meitä pahoin, että täytyi meidän viipyä jonkun päivän jossain metsätorpassa ja parannella haavojamme, ja niitä lahjoja on, Jumalalle kiitos, mo-

7. ⇒ – P [*epäillä ettei*]: VKS: 1 es., VNS: 1 es.; – (⇒ –) P [*ei epäillä ettei*]: VKS: 2 es., VNS: 6 es.

lemmilla meillä tarpeeksi sekä päässä että kasvoilla. IIVARI. Sanokaat: viinalle kiitos! S. Mutta mitä meinaat tuumastani? I. Epäilenpä, että uskovat tämän historian. S. Muuta eivät taida, kuin ohjat vielä leikkaamme poikki, ja teemme veitsellä Ruskon reiteen pienen villoksen, jonka sai hän kärhämässä, koska tappelimme ryövärtien kanssa. – I. Olkoon menneeksi! Juoneen suostun, onnistukoon tahi ei. Hiiteen menkään kaikki! (Kaino, 1864, VNS)

Nykykielessä kiellon vaikutusalatulkinnan välittymiseen *että*-konstruktiossa melkeinpä vaaditaan joko täydennyksen konditionaalimodus tai kieltohakuisia aineksia – tai mainittu tukipronomini *sitä* (Salminen 2017: 19–20). Esimerkissä 12 ei ole mitään näistä, joten ympäröivä konteksti on ratkaisevan tärkeä, jotta lukija ymmärtäisi, mikä polaarinen tulkinta on kyseessä: Katkelmassa Sakeri ehdottaa Iivarille peitetarinaa, jolla he voisivat välttyä paljastamasta viinaan retkahtamistaan, mutta Iivari kyseenalaistaa tarinan uskottavuuden. Tässä vaiheessa *epäillä*-konstruktio voitaisiin tulkita myös myöntösuuntaisesti (jolloin Iivari siis pitäisi suunnitelmia alun alkaen mahdollisesti toimivana), mutta myöhempi vastahakoista taipumista kuvaava repliikki (*olkoon menneeksi*) vahvistaa kyseenalaistustulkinnan.

2.2 Referatiivirakenne: muutos kieltosuuntaisesta myöntösuuntaiseen

Kun *epäillä*-verbi saa täydennyksekseen referatiivirakenteen, polaarisen tulkinnan kategorioita on *että*-konstruktiota vähemmän, koska ei-finiittinen täydennys ei voi sisältää kieltoa.⁸ Taulukko 4 esittelee aineistojen referatiivirakennekonstruktion (jatkossa RR-konstruktio) polaaristen tulkintojen määrät ja tiivistää samalla havainnot muutoksesta: varhemmassa aineistossa painottuu kieltosuuntainen tulkinta, nykysuomessa hyvin selvästi myöntösuuntainen.⁹

Taulukko 4.

Konstruktion [*epäillä* & referatiivirakenne] polaariset tulkinnat eri osa-aineistoissa. Sulkeissa NS-aineistoon erikseen lisättyjen esimerkkien lukumäärä.

	VKS-aineisto	VNS-aineisto	NS-aineisto
⇒ –	1	35	1 (1)
– (⇒ –)	3	40	1 (1)
⇒ +	0	21	70 (1)
– (⇒ +)	0	0	2 (1)
Yhteensä	4	96	74 (4)

8. Kieltomuotoisia referatiivirakenteita löytyy kyllä varhaisnykysuomen ajalta: *Suomen nimeä vielä kyllä yleisesti johdetaan sanasta suo vaikka jo Porthani aikanaan sanoi sen siitä ei tulevan* (Kaino, 1869, VNS). Aineistoissani rakennetta ei kuitenkaan esiinny *epäillä*-verbin täydennyksenä.

9. Sekä nykysuomen aineiston ainoa kieltosuuntainen että kumottu kieltosuuntainen esimerkki on lisätty aineistoon korpuksen ulkopuolelta: ensimmäinen verkkouutisesta vuodelta 2012 ja jälkimmäinen *Sinuhe egyptiläisestä* (1945) (vrt. *että*-konstruktio, s. 43–44).

Koska referatiivirakenne on aina myöntömuotoinen, syntyy kieltosuuntainen tulkinta nimenomaan siitä, että *epäillä*-verbin inherentin kiellon vaikutusala ulottuu täydennykseen. Tätä havainnollistavat esimerkit 13–14.

- (13) Polaarinen tulkinta: $- (\Leftrightarrow -)$
Assaph **ei epäillyt** ollengan, Jumalan corjawan händä wijmein cunnialla.
(Kaino, 1768, VKS)
- (14) Polaarinen tulkinta: $s \Leftrightarrow -$
Luulemme kuitenkin niitä kyllin löytyvän, vaikka **epäilemme niin paljon hakioita olewan, kuin kulkupuhe on tietänyt jutella**. (KLK, 1870, VNS)

Esimerkissä 13 ilmaistaan kahden kiellon kautta Assaphin luottamusta Jumalan huolenpitoon, esimerkin 14 myöntömuotoisella *epäillä*-verbillä täydennyksen proposition kyseenalaistus: 'ei varmaan ole niin paljon hakioita kuin – –'.

Taulukon 4 perusteella RR-konstruktioita on käytetty myöntösuuntaisena jo varhaisnykysuomen aikana. Tautiaihepiiri on tälle esimerkkiryhmälle tyypillinen (esim. 15), jolloin epäilemisen sisältö on selvästi kielteiseksi evaluoitava asia (ks. lukua 1.2):

- (15) Polaarinen tulkinta: $\Leftrightarrow +$
Suurinta varovaisuutta on noudattaminen niitten kanssa, joita vaan vähänkään **epäillään pahassa taudissa olevan**, taikka jotka muuten ovat tuntemattomat, niinkuin erittäinkin kaikenlainen irtonaisväki, laukkukauppiat ja muut kulkulaiset. (Kaino, 1869, VNS)

Seuraavassa esimerkissä 16 ovat rinnakkain molemmat polaariset tulkinnat, mikä havainnollistaa konkreettisesti sitä, että RR-konstruktion polaarisen tulkinnan muutos on ollut kirjoitushetkellä käynnissä.

- (16) Polaarinen tulkinta: $\Leftrightarrow -, \Leftrightarrow +$
Emme syyttä siis epäile kansakouluin laitoksessa, itsensä kansan puolelta, kauvalle aikaa vielä tulevan mitään tehdyksi, ja kaiken puheenki niistä, tässä vasta alkavassa kansallisessa kirjallisuudessamme, vielä hyvän aikaa kaikkuvan yleisesti kuuroille korville. (Kaino, 1848, VNS)

Ensimmäisen kiellon (*emme*) fokuksessa on abessiivimuoto *syyttä* – ei itse epäileminen. Tämän vuoksi polaarisen tulkinnan analyysi seuraa implikaatiota 'syytä epäilemme'. Tämä epäileminen kuitenkin suhteutuu eri tavoin täydennyksen ensimmäiseen ja toiseen osaan: kieltohakuiset elementit *vielä* ja *mitään* ohjaavat tulkitsemaan, että proposition '[jotain] tulee tehdyksi' on kiellon vaikutusalassa, mutta *ja*-konjunktion jälkeinen osa täydennyksestä kuvaa epäilemisen sisältöä, jolloin proposition 'kaikki puhe – – kaikkua yleisesti kuuroille korville' pidetään todennäköisenä.¹⁰ Ilmaus on kuitenkin koko-

10. Jälkimmäisen täydennyksessä *vielä* on myöntöhakuinen (vrt. kieltöhakuinen *enää*), joten RR-

naisuutena koherentti, koska tekemisen kyseenalaistaminen ja kuuroille korville kaiku-
minen sopivat yhteen.

2.3 NP-täydennykset

NP-täydennyksen sisältävissä *epäillä*-konstruktioissa sekä myöntö- että kieltosuuntainen tulkinta ovat nykykielessä luontevia. Olen analysoinut luentaan vaikuttavia kontekstitekijöitä, kuten objektitarkoitteen evaluoivaa tulkintaa sekä sen tunnistettavuutta synkronisessa kuvauksessa (ks. Salminen 2017: 13–17). Diakronisen analyysin kannalta huomionarvoista on se, että myöntösuuntainen tulkinta on sitä yleisempi, mitä uudempi aineisto on kyseessä: nykysuomen aineiston NP-konstruktiosta jo neljännes saa tämän tulkinnan (ks. esim. 19). Tämä kehitys lienee saanut tukea *että*- ja RR-konstruktioiden tapahtuneesta muutoksesta. Taulukko 5 kokoaa havainnot niistä aineistossa esiintyvistä NP-konstruktiosta, joista tulkinnan polaarinen suunta on selvästi pääteltävissä.¹¹

Taulukko 5.

Konstruktion [*epäillä* & NP-objekti] polaariset tulkinnat eri osa-aineistoissa.

	VKS	%	VNS	%	NS	%	Yhteensä
⇒ -	38	32	261	53	88 (4)	49	387
-(⇒ -)	75	63	182	37	31 (1)	17	288
⇒ +	5	4	43	9	45 (2)	25	93
-(⇒ +)	1	1	7	1	14 (2)	8	22
Yhteensä	119	100	493	100	178 (9)	99	790

Taulukosta 5 käy ilmi, että VKS- ja VNS-aineistoissa hallitsee NP-konstruktion kieltosuuntainen tulkinta; ensimmäisessä kieltomuotoisena ja jälkimmäisessä myöntömuotoisena. Seuraavat esimerkit 17–18 havainnollistavat näitä varhaisimpien osa-aineistojen yleisimpiä tulkintoja:

- (17) Polaarinen tulkinta: - (⇒ -)
 Ei meillä ole yhtän syytä **epäillä** Hänen Majestetins aiwan hyvästä Sydämen laadusta Alammaisians cohtan. (Kaino, 1771, VKS)
- (18) Polaarinen tulkinta: ⇒ -
Tarun todenperäisyyttä saa **epäillä** kuka tahtoo. (Kaino, 1864, VNS)

konstruktion kaksihakmotteisuuden lisäksi esimerkki havainnollistaa *vielä*-lekseemin polarista kahtalaisuutta (ISK 2004 § 1635).

11. Taulukosta on luettavuuden helpottamiseksi jätetty pois tapaukset, jotka eivät asetu kielto- ja myöntösuuntaisuuden kategorioihin (ks. esim. 5; VKS: 2 es., VNS: 48 es., NS: 7 es.) sekä pronominitäydennykset, joiden korrelaattina on kieltomuotoinen lause (vrt. parataktinen kieltö; VNS: 1 es., NS: 2 es.) tai disjunktiivinen vaihtoehtokysymys (VNS: 6 es.).

Esimerkki 19 edustaa nykysuomessa lisääntyntä myöntösuuntaista käyttöä, jossa *epäillä*-konstruktio ilmaisee käsitteistäjän olemassaolo-oletuksen jostakin ei-toivotusta asiasta:

(19) Polaarinen tulkinta: $\Rightarrow +$

Kun työterveyslääkärit **epäilevät viinan suurkulutusta**, vain harvat rohkenevat ottaa aran asian ajoissa puheeksi. (HS_pk, 1995, NS)

Kokonaisuudessaan aineistojen NP-tapaukset viittaavat siihen, että myöntösuuntainen tulkinta on sitä yleisempi, mitä uudemmassa aineistosta on kyse, mutta toisin kuin *että*-lauseen ja referatiivirakenteen yhteydessä, myös kieltosuuntaisuus on säilyttänyt asemansa yleisenä polaarisenä tulkintana. Säilymistä selittää NP-objektin referentin tunnistettavuuden selvä yhteys kieltosuuntaiseen luentaan (Salminen 2017: 14–15). Lisäksi *epäillä*-konstruktion lähes poikkeukseton assosiointi kielteisen evaluoinnin ilmaisuun ylläpitää kieltosuuntaisen luennan luonnollisuutta konteksteissa, joissa täydennyksen konnotaatiot ovat positiiviset (esim. 18, ks. myös mas. 16–17).

2.4 Alisteinen kysymyslause täydennyksenä: *jos*-lainat ja potentiaali

Jos NP-konstruktiossa muutosta on vain vähän, niin konstruktiossa [*epäillä* & alisteinen kysymyslause] sitä ei näy juuri ollenkaan. Vielä nykysuomessakin konstruktion kieltosuuntainen tulkinta on tyypillinen, minkä vuoksi olen käsitellyt tulkinnan variaatiota jo tutkimuksen synkronisessa osassa (ks. Salminen 2017: 24–25). Tässä yhteydessä nostan esiin VKS- ja VNS-aineistojen kysymystäydennysten erityispiirteitä.

Rajaan käsittelyn selvyden vuoksi vaihtoehtokysymyksiin (hakukysymyksistä ks. Salminen 2012: 104–106; 2017: 24). VKS- ja VNS-esimerkeistä suuri osa on alisteista kysymyslauseetta merkitykseltään vastaavia *jos*-lauseitäydennyksiä (vrt. ruots. *om*-alkuiset alisteiset kysymykset; SAOB s. v. *om*; ks. myös Forsberg 1998: 230). Taulukossa 6 molemmat polaariset tulkinnat sisältävä symboli ($\Rightarrow - / \Rightarrow +$) viittaa disjunktiiiviseen vaihtoehtokysymykseen.

Taulukko 6.

Konstruktion [*epäillä* & alisteinen vaihtoehtokysymys] polaariset tulkinnat eri osa-aineistoissa.

	VKS-aineisto	VNS-aineisto	NS-aineisto
$\Rightarrow -$	6	158	30 (2)
$- (\Rightarrow -)$	1	5	0
$\Rightarrow +$	0	3	2 (1)
$- (\Rightarrow +)$	0	1	0
$\Rightarrow - / \Rightarrow +$	1	8	4 (2)
Yhteensä	8	175	36 (5)

Vanhan kirjasuomen aineistossa *epäillä*-verbin kaikki vaihtoehtokysymystäydennykset alkavat ruotsin *om*-mallin mukaisesti *jos*-konjunktiolla. Tätä havainnollistaa seuraava esimerkki 20:

- (20) Polaarinen tulkinta: ⇨ –
 Satan luuli, että hänen nyt piti taitaman saatta JEsuxen **epäilemään**, jos hän olis totinen Jumala, sano, sano hän, että nämät kivet leivixi muuttuvat. Niin kiusa myös satan viellä tänäpäivänä JEsuxen huonen väke mailman loppuun asti, häppemätä ja lakkamata väsymättömästi. (Kaino, 1801, VKS)

Varhaisnykysuomen aineistossa *-kO*-kysymykset ovat yleisempiä kuin vanhan kirjasuomen korpuksessa, mutta *jos*-täydennysten osuus on edelleen suuri (71/175).

Toinen erityisesti varhaisnykysuomen aineistolle tyypillinen piirre on kysymystäydennysten potentiaalimodus (ks. esim. 21): 17 prosenttia (34 esiintymää) kaikista VNS-aineiston kysymystäydennyksistä on potentiaalisia.

- (21) Polaarinen tulkinta: ⇨ –
 Täytyy tämän johdosta **epäillä** saaneeko Säädyt ollenkaan suoda mitään nautintoveroja, koska niitä voidaan sanoa yhdellä tahi toisella tavalla tulliveroiksi. (Kaino, 1878, VNS)

Verbin *epäillä* saamien täydennysten potentiaali eroaa nykykielelle tyypillisestä potentiaalin todennäköisyysmerkityksestä (ISK 2004 § 1597). Esimerkissä 21 potentiaali tukee *epäillä*-verbillä ilmaistua kyseenalaistusta ja painottaa arvion epävarmaa luonnetta. Tällainen potentiaalin dubitatiivinen käyttö levisi itämurteista kirjakieleen 1800-luvulla (Forsberg 1998: 31–33). Kielto-suuntaista luentaa tukevat esimerkissä 21 myös täydennyksen kieltohakuiset ainekset *ollenkaan* ja *mitään*.

Potentiaalain aineistoesiintymät heijastelevat moduksen yleistä kehityskaarta kirjoitetussa suomessa: Ennen 1800-lukua potentiaali on ollut harvinainen kirjakielessä (Forsberg 1998: 30; Häkkinen 1994: 257), eikä modusta esiinny vanhan kirjasuomen aineistossani *epäillä*-verbin täydennyksissä. Varhaisnykysuomen aikana potentiaali yleistyi, ja 1800-luvun kirjakielessä sitä käytettiin laajasti nimenomaan subjektiivisen arvelun ilmaisuun, kun taas myöhemmin se on saanut objektiivisemmän todennäköisyyden ja futuurisuuden funktion (Forsberg 1998: 33, 213). *epäillä*-konstruktioilla ilmaistaan aina jossain määrin subjektiivista arviota, joten on luontevaa, että siinä missä potentiaalia esiintyy VNS-aineiston kysymystäydennyksissä, se on harvinainen nykysuomen aineistossa (vain yksi esiintymä), jonka aikaan moduksen tyypillinen merkitys on jo objektiivisempi. Nykysuomessa *epäillä*-verbin täydennysten irrealisuuden merkinä toimii sen sijaan luontevammin konditionaali (Salminen 2017: 23).

2.5 Muut konstruktiot

Taulukossa 2 esitellyistä täydennyskonstruktioista ilman erillistä käsittelyä jäävät sekä yksiargumenttinen *epäillä*-verbi (ei eksplisiittistä täydennystä) että johtolauseen

epäillä-verbi, sillä kummassakaan näistä konstruktioista ei aineiston perusteella ole tapahtunut merkittäviä tulkinnan tai käytön muutoksia. Yksiargumenttisen *epäillä*-verbin tulkinta on nykysuomessa lähes poikkeuksetta kielto-suuntainen, mikä johtuu siitä, että tällöin verbillä reagoidaan johonkin edellä esitettyyn ja tämä reaktiivisuus aktivoi kielto-suuntaisen tulkinnan. (Salminen 2017: 26–27.) Johtoverbinä *epäillä* voi sekä kyseenalaistaa jonkin kontekstissa hahmottuvan kohteen että luonnehtia repliikkiä, joka ilmaisee epäilemisen sisällön (ks. mas. 28).

3 Polaarisen tulkinnan muutoksen syyt

Aineistoista esiin nousevat diakroniset vastineet viittaavat siihen, että *että*- ja RR-konstruktiossa on tapahtunut muutos: tyyppillinen tulkinta on aiemman kielto-suuntaisen sijasta nykyään useimmiten myöntösuuntainen. Pureudun seuraavaksi muutoksen mahdollisiin syihin.

3.1 Reanalyysi ja aktualisaatio

Keskeinen termi merkitysmuutoksen tarkastelussa on *reanalyysi* eli *uudelleentulkinta*.¹² Nojaan käsitteen klassiseen määritelmään: kyse on ilmauksen sisäisen rakenteen hahmotuksen muutoksesta, joka ei sinällään näy muutoksena sen muodossa (Harris & Campbell 1995: 61; Langacker 1977: 58; Timberlake 1977: 143). *epäillä*-konstruktion merkitysmuutoksessa on kyse nimenomaan sisäisen semanttisen rakenteen muuttumisesta: siitä, mikä rooli milläkin ilmauksen osalla on kokonaismerkityksen muodostumisessa (Traugott & Trousdale 2013: 56).

Usein tehdään käsitteellinen ero *uudelleentulkinnan* ja sen *aktualisaation* välillä: uudelleentulkinta viittaa kielenkäyttäjien abduktiiviseen päättelyyn eli niin sanottuun parhaan arvauksen metodiin, jossa kielellisestä ilmauksesta syntyy uusi sisäisen rakenteen hahmotus (Andersen 1973; Kuiri 1980: 60; Larjavaara 2007: 13, 102). Aktualisaatiolla viitataan sen sijaan uusiin innovatiivisiin ilmauksiin, jotka tämän uuden hahmotuksen perusteella tuotetaan. Tällöin kielenkäyttäjä hyödyntää deduktiivista päättelyä: skeemasta johdetaan uusi yksittäistapaus.

Andersen (2001: 231; 2006: 67) painottaa, että vain laajasti levinyt innovaation käyttö on muutosta (ks. myös Traugott & Trousdale 2013: 2). Croftin (2000: 120) mukaan jopa eronteko reanalyysin ja aktualisaation välillä on tarpeeton: on mielekästä tarkastella vain toteutuneita muutoksia, koska pelkkään mielensisäiseen uudelleen-analyysiin ei pääse käsiksi. Muutoksen syiden pohtimisessa on kuitenkin otettava kantaa myös uudelleentulkinnan mahdollisiin päättelykulkuihin, vaikka nämä johtopäätökset eivät olisikaan ehdottoman varmoja (De Smit 2006: 42; Fried 2013: 424).

---

12. Traugott ja Trousdale (2013: 21) suosivat nimitystä *neanalyysi* välttääkseen implikaation, että tulkinnan tuottava yksilö olisi analysoinut saman elementin jo aiemmin (*re-* 'uudelleen'). Nähdäkseni *reanalyysi* voidaan kuitenkin mieltää uudelleen tulkintemiseksi yhteisön näkökulmasta, ilman että termi implikoi mitään yksilön aiemmista tulkinnoista.

3.2 Muutos kieltosuuntaisesta myöntösuuntaiseen

Kuvasin luvussa 2, miten vaikutusalatulkinnan kautta syntyvä kieltosuuntainen luenta (esim. 12) painottuu vanhempiin aineistoihin, kun taas täydennyksen sisältöluennan kautta rakentuva myöntösuuntainen luenta (esim. 6, 8) hallitsee nyky-suomen aineistossa. Nämä ovat tarkasteltavan muutoksen diakroniset vastineet. Muutoksen selittäminen vaatii ilmiön jakamista kahteen vaiheeseen: välittäjänä vastakkaisten tulkintojen välillä on konstruktio, jossa täydennys sisältää eksplisiittisen kiellon (parataktinen kieltö; esim. 3, 7). Tämä konstruktio on sisäiseltä semanttiselta rakenteeltaan kaksihakmotteinen, mikä on avain muutokseen, sillä uudelleentulkinnat syntyvät juuri monitulkintaisissa konteksteissa (Heine 2002: 84–85; Fortson IV 2007: 651; Hansen 2012: 239).

3.2.1 Uudelleentulkinta 1: vaikutalahahmotuksesta parataktiseen kieltoon

Croft (2000: 121–134) jaottelee muodon ja merkityksen reanalyysit skemaattisesti sen perusteella, millainen suhde muutoksenalaisen kielen yksikön ja sen kontekstin välillä on. Kategorioista niin kutsuttu kryptoanalyysi (*cryptanalysis*) käsittää tapaukset, joissa kielenkäyttäjä tulkitsee, ettei inherentisti ilmaistua funktiota olekaan kieliopillisesti koodattu, ja lisää tämän vuoksi saman funktion eksplisiittisen merkin ilmaukseen (Croft 2006: 121; 2000: 134–137).¹³ Verbin *epäillä* syntaktis-semanttisen hahmotuksen muutoksessa on kyse tästä, ja Croftkin (2000: 135–137) käsittelee juuri parataktisen kiellon syntymistä esimerkkinä kryptoanalyysistä. Kryptoanalyysi tapahtuu Croftin (mts. 140) mukaan herkästi silloin, kun inherentisti ilmaistu merkitys on sellainen, joka on tapana koodata kielessä eksplisiittisesti, mikä pätee hyvin negaatioon.

VKS- ja VNS-aineistojen perusteella (ks. taulukkoa 3a s. 43) seuraava tulkinta on ollut aiemmin hallitseva: konstruktiossa [*epäillä* & *että*-lause (+)]¹⁴ *epäillä*-verbi sisältää inherentin kiellon, jonka vaikutusala ulottuu täydennykseen. Toistan esimerkin 12 *epäillä*-virkkeen:

(12)' Polaarinen tulkinta: $\Leftrightarrow$ –

Epäilenpä, että uskovat tämän historian. (Kaino, 1864, VNS)

Tällaisen ilmauksen kryptoanalyysissä kielenkäyttäjä tulkitsee, ettei tavoiteltua kieltomerkitystä ole (riittävästi) ilmaistu. Tämän uudelleenanalyysin aktualisatiota ovat kieltomuotoisen *että*-täydennyksen sisältävät käytöt, joissa siis nämä kaksi potentiaalista kieltomerkityksen lähdeä tulkitaan yhdeksi kielloksi (parataktinen kieltö), kuten esimerkissä 22:

13. Kolme muuta kategoriata ovat *hypoanalyysi* (merkitysfunktio siirtyy kontekstista kielenyksikköön), *hyperanalyysi* (merkitysfunktio siirtyy kielenyksiköstä kontekstiin) ja *meta-analyysi* (hypo- ja hyperanalyysin yhdistelmä; Croft 2000: 121, 126–127, 130).

14. Konstruktioskeeman merkit + ja – viittaavat täydennyslauseen myöntö-/kieltomuotoisuuteen.

(22) Polaarinen tulkinta: $\Leftrightarrow$ – P

Cosca wartiat cuulit hänen änen / cudzuit he cohta sinne Caupungin wanhimmat. Jotca caicki tulit hänen tygöns: sillä he epäilit jo ettei hänen pitänyt palajaman. (Kaino, 1642, VKS)

Käytännössä muutos tapahtuu siis siinä, tulkitaanko *että*-täydennys epäilemisen kohteeksi vai sisällöksi (vrt. taulukkoon 1): kohde kyseenalaistetaan, mutta sisältö kielentää itse kyseenalaistuksen. Taulukko 7 tiivistää juuri kuvatun uudelleenanalyysin ensimmäisen vaiheen:

Taulukko 7.

Konstruktion [*epäillä* & *että*-lause] uudelleentulkinnan ensimmäinen vaihe: vaikutusala-tulkinnasta parataktiseen kieltoon.

Ilmauksen muoto	Sisäinen semanttinen rakenne	Konstruktion polaarinen tulkinta
Epäilen, <u>että uskovat tämän</u> .	Inherentin kiellon vaikutusala; täydennys = epäilemisen kohde	kieltosuuntainen
UUDELLEENTULKINTA (KRYPTOANALYYSI):	Täydennyksen ulottuva kielto ei ole (tarpeeksi selvästi) koodattuna.	
AKTUALISAATIO:	Selvennetään tulkintaa lisäämällä täydennyksen eksplisiittinen kielto.	
Epäilen, <u>etteivät usko tätä</u> .	Parataktinen kielto; täydennys = epäilemisen ('kyseenalaistuksen') sisältö	kieltosuuntainen

Konstruktiossa [*epäillä* & *että*-lause] kryptoanalyysia on voinut edistää myös suomen *että*-konjunktion monifunktioisuus: alun perin tavan adverbista 'näin' konjunktioksi kehittynyt *että* toimii selvän konjunktiokäytön lisäksi myös partikkelina, joka osoittaa alkavan lauseen aiemman parafraasiksi tai koonniksi. Myös seuratessaan verbiä, joka voidaan analysoida rakenteessa hallitsevaksi, *että*-lauseen alisteisuus ei ole yksiselitteistä. (Seppänen & Lauri 2007: 559, 563, 566; Hakulinen 1979: 74, 233–234.) *että*-lause on siis luonteva tulkita esimerkiksi *epäillä*-verbillä ilmaistun kyseenalaistuksen sisällöksi, ilman että täydennys on verbin inherentin kiellon vaikutus-
alassa.

Esimerkki 22 on tarkoituksella huomattavasti esimerkkiä 12 varhaisempi, ja tämä epäkronologia alleviivaa sitä, että eri tulkinta- ja konstruktiiovariantit ovat eläneet pitkään – ja elävät osin edelleen – rinnakkain. Myös *että*-lauseelle ominainen tulkinta, joka ei ole yksiselitteisesti alisteinen, tukee ajatusta, ettei uudelleentulkinnan ensimmäinen vaihe ole edennyt suoraviivaisesti vaikutusalatulkinnasta parataktiseen kieltoon. Lisävalaistusta varhaiseen variaatioon voidaan hakea mahdollisista käännös- ja kielikontaktivaikutuksista (ks. lukua 3.3).

Keskeistä edellä kuvatun kryptoanalyysin kannalta on, ettei *epäillä*-verbin sisältämä inherentti kielto ota yleensä vaikutusalaansa kieltomuotoista täydennyslausetta,

vaan täydennyksen kieltä tulkitaan parataktisesti. Aineistoissa ei ole yhtään tapausta, jossa myöntömuotoisen *epäillä*-verbin inherentti kieltä kohdistuisi kieltömuotoiseen täydennykseen. Sen sijaan VNS-aineistossa on neljä kieltömuotoista *epäillä*-verbiä, joiden inherentti kieltä ja täydennyslauseen eksplisiittinen kieltä tulkitaan erikseen – siis siten, että *epäillä*-verbi kyseenalaistaa kieltömuotoisesti ilmaistun asiointilan. Kokonaisuutta mutkistaa vielä *epäillä*-verbin kieltömuoto, eli ilmauksissa on yhteensä kolme erikseen tulkittavaa kieltoelementtiä, kuten seuraavasta esimerkistä voi havaita:

- (23) Polaarinen tulkinta: – (⇒ –)
 Maan 9:s pykälä samassa sopimuksessa welwoitti – – kumminkin lieueim-mässä muodossa länsiwaltain woittojen johdosta – – Turkinmaata parantamaan kristittyin alamaistensa kohtaloa, uskontoon ja heimoon katsomatta. Ei kukaan enää epäile, että tämä welvollisuus ei koskaan tullut täytetyksi, ja että sitä, Turkin nykyiseen heikkouteen katsoen, ei woida täyttää. (KLK, 1876, VNS)

Kun kaikki kolme kieltä (neljä täydennyksen kaksiosaisuuden vuoksi) tulkitaan erikseen, on lopputuloksena kieltävä arvio: 'velvollisuus ei koskaan tullut täytetyksi – eikä sitä voida täyttää'. Koko virkkeellä ilmaistaan siis, ettei kukaan enää kyseenalaista tämän kieltömuotoisesti ilmaistun asiointilan totuudellisuutta: on varmaa, että kieltävä arvio pitää paikkansa. Tällaiset käytöt ovat kuitenkin aineiston perusteella jääneet yksittäistapauksiksi: *epäillä*-verbin täydennyslauseen kiellon parataktinen luenta on luontevampi. Koska erikseen tulkittavia täydennyksen kieltöjä on vain kolmen kiellon kasaumisissa, voi syynä poikkeukselliseen luentaan olla juuri kieltöjen kasautuminen, joka jo sinällään vaikeuttaa merkityksen hahmottamista.

3.2.2 Uudelleentulkinta 2: *epäillä*-verbin leksikaalinen reanalyysi mahdollistaa myöntösuuntaisen tulkinnan

Konstruktion [*epäillä* & *että*-lause (-)] parataktisen luennan tyyppillisuus ja konstruktion taaja käyttö ovat mahdollistaneet muutoksen toisen vaiheen eli *epäillä*-verbin leksikaalisen muutoksen, joka perustuu konstruktion sisäisen semanttisen rakenteen uudelleentulkintaan. Havainnollistan muutosta seuraavan esimerkin avulla.

- (24) Polaarinen tulkinta: ⇒ – P
 Minä epäilen, ettei teitä täällä hywin hoiteta, ja ettette saa nauttia rauhaa; ettekö tahtosi muuttaa sairashuoneeseen? (KLK, 1870, VNS)

Uudelleentulkinta on seuraava: koska täydennyksen kieltä ('teitä ei täällä hyvin hoiteta') ilmaisee jo kyseenalaistuksen, *epäillä*-verbin ei enää lekseeminä tulkita sisältävän inherenttiä kieltä, vaan ainoastaan ei-toivotun asian arvelun merkityksen

(‘todennäköisesti kyllä, mutta en pidä siitä’).¹⁵ Tämä uudelleentulkinta mahdollistaa verbin myöntösuuntaisen käytön. Taulukko 8 kokoaa yhteen reanalyysin toisen vaiheen päättelyketjun.

Uudelleentulkinnan toinen vaihe vastaa periaatteeltaan klassista syntaktista reanalyysia, vaikka muutos koskeekin lekseemin merkitystä: ulkoisesti samanmuotoinen rakenne mahdollistaa kaksi sisäisen (semanttisen) rakenteen hahmotustapaa (Timberlake 1977: 143). Kyseenalaistustulkinta voidaan siis jakaa konstruktion osien merkityksiksi kahdella eri tapaa: joko niin että *epäillä*-verbiin sisältyy inherentti kieltä tai niin että ei.

Taulukko 8.

Konstruktion [*epäillä* & *että*-lause] uudelleentulkinnan toinen vaihe: parataktisesta kielosta myöntösuuntaiseen tulkintaan.

Ilmauksen muoto	Sisäinen semanttinen rakenne	Konstruktion polaarinen tulkinta
<u>Epäilen, ettei teitä hoideta hyvin.</u>	Parataktinen kieltä; täydennys = epäilemisen (‘kyseenalaistuksen’) sisältö (⇒ -), -	kieltösuuntainen
SISÄISEN SEMANTTISEN RAKENTEEN UDELLEENTULKINTA:	Kieltä on ilmaistu täydennyksessä, joten <i>epäillä</i> -verbin ei tulkita sisältävän inherenttiä kieltä. Kompositionaalinen hahmotus: (⇒ +), -	
AKTUALISAATIO:	Verbiä <i>epäillä</i> käytetään ilmaisemaan myös myöntömuotoisen täydennyksen todennäköisenä pitämistä.	
<u>Epäilen, että teitä hoidetaan huonosti.</u>	Täydennys = epäilemisen (‘arvelun’) sisältö (⇒ +), +	myöntösuuntainen

Uudelleentulkinnan toinen vaihe implikoi, että muutoksen jälkeen *epäillä*-verbiin ei tätä kieltömerkitystä sisälly, jolloin kieltömuotoiset *että*-täydennykset tulkittaisiin kompositionaalisesti. Kuitenkin myös tämä muutoksen vaihe on parempi hahmottaa pitkäaikaiseksi (edelleen käynnissä olevaksi) variaatioksi. Tätä tulkintaa tukee se, että monissa konstruktioissa inherentin kiellon sisältävä luenta on säilynyt vahvana. Väitän siis, että vielä nykysuomessakin konstruktio [*epäillä* & *että*-lause (-)] on sisäiseltä semanttiselta rakenteeltaan kahtalainen. Tätä eroa parataktisen ja kompositionaalisen hahmotuksen välillä ei voi yksiselitteisesti analysoida aineistosta – pääosin siksi, ettei hahmotuksen valinta vaikuta ilmauksen lopulliseen polaariseen tulkintaan. Tämän vuoksi olen luokitellut kaikki tapaukset parataktisiksi (ks. taulukkoa 3a s. 43). Käsiteltävä merkitysmuutos kuitenkin vaatii kompositionaalisen hahmotuksen mahdollisuutta.

Vaikka kieltömuotoisen täydennyksen sisältäviä esimerkkejä ei voikaan yksiselitteisin kriteerein jaotella kompositionaaliin ja parataktisiin, voi sisäistä semant-

¹⁵ Mahdollisesti käynnissä oleva muutos kohti neutraalin arvion merkitystä olisi käytännössä tämän uudelleentulkinnan jatkoa: ensin verbistä häviää polaarisen vastakohtan synnyttävä kieltömerkitys ja myöhemmin häviää myös arvottava kielteisyyttä.

tista rakennetta analysoida joidenkin kontekstivihjeiden perusteella. Tällaisena vihjeenä voi toimia *epäillä*-konstruktion reaktiivisuus:

- (25) Polaarinen tulkinta: $\Rightarrow - P$
 ”Ensimmäisenä iltana, kun teidät näin, kasvoi teidän uteliaisuutenne sen kummallisen äänenpainon vuoksi, jota minä käytin, ja joka saattoi teidät epäilemään, ett'en olisi franskalainen.” ”Ettekö ole franskalainen?” ”En ole, minä olen englantilainen.” ”Onko se mahdollista?” ”Ettekö sitä huomaneet?” ”Niin, minä muistan että minä jo ensi iltana epäilin, mutta te kerroitte historianne ja minä uskoin.” (KLK, 1876, VNS)

Esimerkin 25 epäilemisen reaktiivisuus vaatii taustalle tietoa siitä, että puhuja teeskentelee ranskalaista ja paljastaa tässä katkelmassa uskotulleen asian todellisen laidan. Toisin sanoen kuvattu epäileminen on nimenomaan toisen käyttäytymiseen ja väitteisiin reagointia, niiden kyseenalaistamista. Reaktiivisuus tukee *epäillä*-verbin inherentin kiellon tulkintaa ja tämän myötä koko konstruktion parataktista tulkintaa, sillä negatiivimerkitys itsessään on luontaisesti myöntöä vahvemmin sidoksissa kontekstiinsa: kiellolla joko reagoidaan edellä esitettyyn tai vähintään implikoidaan vastakkaisen asiointilan relevanttiutta tilanteessa (Givon 1978: 69; Horn 1989: 190; Miestamo 2005: 7; Tottie 1991: 21, 27; Verhagen 2005: 31–32).

Seuraavassa esimerkissä 26 sen sijaan konstruktion [*epäillä* & *että*-lause (-)] kompositionaaliseen hahmotukseen ohjaa se, että edellisessä virkkeessä *epäillä*-verbi saa myöntömuotoisen täydennyksen ja *myös*-partikkelin ohjaamana verbiesiintymät on mielekästä tulkita samoin: molemmat täydennykset kuvaavat käsitteistäjän todennäköisiksi mutta ei-toivotuiksi arvioimia asiointiloja.

- (26) Polaariset tulkinnat: $\Rightarrow +, \Rightarrow - P$
 Varpu Lahti epäilee (HS 14.9.), että ns. moduulirekkojen mahdollinen tulo Suomen maanteille romuttaisi liikenneturvallisuutemme ja saastuttaisi ympäristömme. Hän epäilee myös, että rekkojen mittakiistassa ei olisi kuultu laajasti ja monipuolisesti asiantuntijoita. Tosiasiat kertovat aivan päinvastaista. (HS_pk, 1995, NS)

Aina sisäisen semanttisen rakenteen määrittäminen ei kuitenkaan onnistu yksiselitteisesti. Myös esimerkissä 25 molemmat hahmotukset ovat periaatteessa mahdollisia, ja keskeistä onkin, ettei valintaa hahmotusten välillä tarvitse tehdä. Uudelleenanalyysin olennainen edellytys on juuri merkityksen hämäryys – se, että kokonaisuuden ja sen osien merkitysten suhde ei ole yksiselitteinen (Croft 2000: 118).

3.3 Onko vaikutusalatulkinta lainaa?

Kielenulkoiset ja -sisäiset muutostekijät eivät sulje toisiaan pois vaan toimivat rinnakkain (Heine & Kuteva 2002: 9; Kolehmainen & Nordlund 2011: 22). Tarkastelen seuraava-

vaksi sitä, millä tavoin kielikontaktit ovat voineet vaikuttaa *epäillä*-konstruktion polaarisen hahmotuksen muutokseen.

Kieltenvälinen vaikutus eli interferenssi on merkitysmuutoksessa mahdollista periaatteessa aina, kun kahden kielen yksiköillä on semanttista päällekkäisyyttä ja kielenkäyttäjät hallitsevat nämä kaksi kieltä edes jollain tasolla (Croft 2000: 145; De Smit 2006: 26). Yksittäisten sanojen lisäksi vaikutus voi koskea laajempia rakenteita (Heine & Kuteva 2005: 261). Kiellon vaikutusalatulkinta on tyypillisimmillään *että*-konstruktiossa vanhan kirjasuomen ja varhaisnykysuomen kaudella (ks. taulukkoa 3a s. 43) eli aikana, jolloin kirjoitettu suomi on kiistatta ollut vahvasti alttiina muun muassa ruotsin vaikutukselle (Lehikoinen & Kiuru 1989: 5). Viime vuosisadalla vaikuttanut kielenhuoltaja E. A. Saarimaa (1955 [1947]: 269) paheksui *epäillä*-verbin liikakäyttöä ja yhdisti sen ruotsin *tvivla*- ja *misstänka*-verbien vaikutukseen. Käytännössä hän hyökkää kuitenkin lähinnä kaksoiskieltoja (*ei epäile* 'ei kyseenalaista', po. *on varma*) vastaan. Saarimaa tuntuu implikoivan, että *epäillä*-verbin kaksihakmotteisuus olisi ruotsin kontaktivaikutuksen syytä, vaikka hän ei eksplikoikaan tätä eikä vaikutuksen eksaktia mekanismeja.

Vanhan kirjasuomen aineistoesimerkeistä suuri osa on (raamatun)käännöksiä muiden muassa saksasta ja ruotsista. Lisäksi suuri osa varhaisnykysuomen ajan kirjoittajista on ollut joko ruotsinkielisiä tai kaksikielisiä (Herlin & Kotilainen 2005: 283). On mahdollista, että *epäillä*-verbin *epä*-kanta on ollut ei-äidinkielisille merkitykseltään selvempi kuin äidinkielisille kirjoittajille,¹⁶ mikä on voinut vahvistaa inherentin kiellon tulkintaa. Kun lisäksi ruotsissa verbi *tvivla* ulottaa kiellon vaikutusalan lause-täydennykseensä (SAOB s. v. *tvivla*), on tämä malli helposti voinut ohjata käyttämään vastaavasti myös *epäillä*-verbiä. Ruotsin *tvivla* sekä saksan *zweifeln* ovat voineet toimia *epäillä*-verbin malleina myös raamatunkäännösten välityksellä.

Kun mahdollista laina- ja käännösvaiikutusta peilataan yllä kuvattuihin uudelleen-tulkinnan vaiheisiin, olisi kiellon vaikutusalan sisältävä konstruktion [*epäillä* & *että*-lause] ensimmäinen hahmotus itse asiassa syntaktinen käännöslaina (Häkkinen 1994: 455). *että*-täydennyksen sisältöluenta (parataktinen kielto) on siis voinut olla *epäillä*-verbille jo varhain tyypillinen,¹⁷ mutta muun muassa *tvivla*-verbin malli olisi ohjannut käyttämään myös *epäillä*-verbiä siten, että se ottaa täydennyksensä inherentin kiellon vaikutusalaan. Uudelleenanalyysin ensimmäisen vaiheen (ks. taulukkoa 7 s. 54) muutos on siis syytä nähdä pitkän aikavälin variaationa, jossa *epäillä*-konstruktioille kenties alun alkaen luontevampi täydennyksen sisältöluenta on vaihdellut ehkä laina-vaikutuksen kautta vahvistuneen vaikutusalakäytön kanssa. Ajatusta kahden hahmotuksen rinnakkainelosta tukee se, ettei aineistojen perusteella voida osoittaa hetkeä, jolloin vaikutusalakäyttö olisi ollut täysin yksinomaista. Tarkastelua tosin vaikeuttaa varhaisten aineistojen rajallisuus. Tyypillisen tulkinnan selvä painottuminen täyden-

16. Horn (1989: 523) luokittelee inherentin kiellon ns. inkorporoidun kiellon alatapaukseksi: täysin inherentin ilmaisen lisäksi inkorporoitu kielto voi ilmetä morfologisesti negatiiviprefiksein (suomessa esim. *epä*- ja *ei*-; ISK 2004 § 1630–1631). Verbissä *epäillä* *epä* ei erotu lekseemistä yhtä selvästi kuin prefiksikäytössään (ks. Traugott & Trousdale 2013: 122), mutta kiistatta kielto on selvemmin näkyvissä kuin vaikkapa verbissä *vastustaa*.

17. Tämän näkökulman kirkastumisesta kiitän Matti Larjavaaraa.

nyksen sisältöluentaan (parataktinen kieltö ja myöntösuuntainen käyttö) on tapahtunut varhaisnykysuomen aikana, jolloin kirjakieltä kehitettiin aktiivisesti ja lainavaikutuksista pyrittiin tietoisesti eroon (Herlin & Kotilainen 2005: 272; Häkkinen 1994: 504).

Riippumatta siitä, missä määrin ruotsin (ja saksan) malli on kiellon vaikutusala-tulkinnan taustalla, *epäillä*-verbin leksikaalinen uudelleenanalyysi seurannee taulukon 8 (s. 56) kulkua: myöntösuuntainen tulkinta on myöhäisemmän kehityksen tulosta. Edes kaksi vanhan kirjasuomen aineiston myöntösuuntaisiksi analysoitua tapusta eivät romuta ajatusta. Ne ovat saman raamatunkohdan eriaikaisia käännöksiä, joissa *epäillä*-verbiä käytetään nykykäännöksen perusteella viittaamaan ”kauhuissaan olemiseen”, kuten esimerkissä 27.

- (27) Polaarinen tulkinta: ⇨ +
Sillä sinun wäkewäs Themanis pitä **epäilemän** / että heidän caickein pitä murhesta Esaun wuorella huckuman.¹⁸ (Kaino, 1642, VKS)

Nykykielelle vieras kauhuissaan olemisen merkitys osoittaa selvästi, että kaikkinaisen evaluoiva, jopa affektinen, kielteisyyden on ollut kirjakielen alusta alkaen kiinteästi osa *epäillä*-verbin tulkintaa. Esimerkin 27 kuvaama epäileminen ei kuitenkaan vastaa nykysuomessa yleisiä (hillitymmän) kielteisen evaluoinnin sisältäviä myöntösuuntaisia käyttöjä (ks. esim. 26).

3.4 Referatiivirakenne: *että*-lauseen analoginen seuraaja

Kuten luvussa 2 kävi ilmi, myös konstruktion [*epäillä* & referatiivirakenne] tulkinnoissa on nähtävissä diakronisina vastineina varhaisnykysuomen kieltosuuntaiset ja nykysuomen myöntösuuntaiset käytöt. Tämän konstruktion muutos on mielekästä selittää *että*-täydennyksen ja referatiivirakenteen semanttisen lähekkäisyyden vuoksi analogian kautta syntyneeksi (ks. analogiasta esim. De Smit 2006: 34; Itkonen 2005: 24). Croft (2000: 148) nimittää tällaista kielen yksiköiden semanttisiin yhtäläisyyksiin perustuvaa assosiaatiota ja sen aiheuttamaa ”lainavaikutusta” intraferenssiksi: ainoa ero yllä käsitellyn interferenssiin on rakenteiden kuuluminen samaan kieleen.

Kiinnostavaa RR-konstruktion kieltosuuntaisten käyttöjen kannalta on, että ISK:n (2004 § 538) mukaan referatiivirakenne yleensä nimensä mukaisesti ”referoi” puhetta tai ajatuksia. Kieltosuuntaisen tulkinnan edellyttämässä vaikutusalaskeemassa käsitteistä kuitenkin kyseenalaistaa referatiivirakenteella kuvatun asiointilan:

- (28) Polaarinen tulkinta: ⇨ –
Muutkin neuvokset **epäilivät** voivansa pitää voimissa hallitus-muodon, jonka koko kansakunta soimasi sopimattomaksi, laittomaksi ja järjettömäksi. (Kaino, 1857, VNS)

18. Nykykäännöksessä (Pyhä Raamattu 1992: Ob. 1:9): *Temanin soturit ovat kauhuissaan – kuolema kaataa kaikki viimeiseen mieheen Esaun vuorilla.*

Esimerkissä 28 neuvokset eivät siis usko kykyynsä pitää yllä hallintomuotoa, jolla ei ole kansan tukea, ja tämä tulkinta sisältää *epäillä*-verbin ilmaukseen tuoman kiellon. Nykysuomessa muut selvästi inherentin kiellon sisältävät verbit, kuten *kieltää* tai *kiistää*, ottavat referatiivirakenteen poikkeuksetta tällä tavoin vaikutusalaansa (esim. *kiisti tehneensä rikosta*). Verbin *epäillä* tapauksessa hahmotus on kuitenkin nykysuomessa harvinainen (ks. taulukkoa 4 s. 47), joten nykykäytössä *epäillä*-verbin RR-täydennys nimenomaan referoi käsitteistäjän ajatusten sisältöä.

RR-konstruktion vähälukuisuus vanhan kirjasuomen aineistossa herättää kysymyksen koko rakenteen kehityksestä. Konstruktio on vakiintunut vasta kirjakielen kehityksen myötä, mitä indikoi myös rakenteen harvinaisuus murteissa (Ikola, Palomäki & Koitto 1989: 468–470). VKS-aineiston varhaisin RR-konstruktion esiintymä on vuodelta 1679, ja kolme muuta ovat 1700-luvulta, joten esimerkiksi Agricolalla rakennetta ei vielä *epäillä*-verbin yhteydessä esiinny. Rakenteen vakiintumattomuuden vuoksi RR-konstruktio lienee ollut altis ensin *että*-konstruktion syntaktis-semanttiselle vaikutusalamallille ja myöhemmin vakiintuneelle täydennyksen sisältöluennalle.

Aineistojen perusteella selvimmän on muuttunut RR-konstruktion polaarinen tulkinta (ks. taulukkoa 4). Yksi syy vähäisempään variaatioon voi olla mahdollisten kielto-suuntaista tulkintaa tukevien elementtien rajallisuus: referatiivirakenteen infiniittisyyden vuoksi polaarista tulkintaa ei voi ohjata modusvalinnalla (vrt. *että*-konstruktio). Kieltohakuiset ainekset ovat toki mahdollisia myös referatiivirakenteessa.

4 Lopuksi

Olen tarkastellut tässä artikkelissa *epäillä*-verbin polaarisen tulkinnan muuttumista vanhasta kirjasuomesta nykysuomeen ulottuvan kirjallisen aineiston valossa. Diakronisten vastineiden havainnointi (luku 2) paljasti, että *epäillä*-konstruktion tyypillinen polaarinen tulkinta on muuttunut kielto-suuntaisesta myöntösuuntaiseen *että*-lauseen ja referatiivirakenteen yhteydessä. Näiden konstruktioiden uudelleentulkinnan vaiheiden ja syiden tarkastelussa (luku 3) esitin, että varsinainen reanalyysi on tapahtunut kielen sisäisten muutosten sekä mahdollisesti myös kielikontaktivaikutuksen myötä *että*-konstruktiossa, mistä se on analogisesti siirtynyt funktioltaan läheiseen referatiivirakennekonstruktion. Pelkkään suomenkieliseen aineistoon perustuvan analyysin huomiot kielikontakteista ja käännösvaikutuksista jäävät kuitenkin väistämättä hypoteesin tasolle, ja esimerkiksi ruotsinkielisten käännösvastineiden *tvivla* ja *misstänka* vertailu *epäillä*-verbikonstruktiioihin yksittäisissä lähtö- ja käännösteksteissä tarjoaisi lisävaloa kysymykseen.

Vastakkaisten tulkintojen mahdollisuus *epäillä*-konstruktioissa perustuu verbin kahteen syntaktis-semanttiseen skeemaan: yksinkertaistaen kielto-suuntainen tulkinta syntyy, kun TÄYDENNYS hahmotetaan epäilemisen kohteeksi – myöntösuuntainen, kun TÄYDENNYS kuvaa epäilemisen sisältöä (taulukko 1). Polaarisen tulkinnan muutoksen ensimmäisessä vaiheessa (taulukko 7) on kyse juuri tämän verbin syntaktis-semanttisen tulkinnan muutoksesta: kun kiellon vaikutusalan ei tulkita ulottuvan täydennykseen, se muuttuu kohteesta sisällöksi. Muutoksen toisessa vaiheessa (tau-

lukko 8) täydennyksen kiellon vuoksi *epäillä*-verbin ei enää tulkita sisältävän inherehtiiä kieltoa.

Kuvattu muutos ei kuitenkaan ole loppuunsaatu: Kiellon vaikutusalan ja TÄYDENNYKSEN kohdeluennan kautta syntyvää kieltosuuntaista tulkintaa esiintyy laajasti esimerkiksi NP-objektien yhteydessä (luku 2.3) ja silloin, kun verbi ei saa täydennystä vaan reagoi johonkin edellä mainittuun. Variaatio ei ole hävinnyt täysin myöskään *että*-konstruktioista (ks. KS s. v. *epäillä*, taulukko 3a): vaikka *että*-täydennys tyypillisesti tulkitaankin epäilemisen sisällöksi, esiintyy sen kohdetulkintaakin ajoittain. Kahdesta selvimmän muuttuneesta konstruktioista *että*-konstruktio on RR-konstruktioita alttiimpi kaksihakotteisuudelle. Tämä on vain luontevaa, koska juuri *että*-konstruktio (erityisesti kieltomuotoisen täydennyksen sisältävä) on sisäisen semanttisen rakenteen kahtalaisuutensa vuoksi mahdollistanut muutoksen. Variaatiota tuskin voisi myöskään normittamalla kitkeä, koska kiellon vaikutusalatulkinta elää vahvasti muissa konteksteissa.

Olen keskittynyt analyysissä nimenomaan *epäillä*-konstruktioiden polaarisen tulkinnan muutoksiin. Verbin synkronisessa kuvauksessa olen analysoinut lisäksi evaluoivan kielteisyyden tulkintoja (ks. Salminen 2017: 12, 19), mutta jätin tämän merkitysulottuvuuden pois muutosanalyysistä osin rajaussyistä ja osin siksi, että arvottavan kielteisyyden näkökulmasidonnaisuuden vuoksi ilmiön analyysi pelkästä korpusaineistosta jäisi monin osin arvailuksi. Aineisto antaa perusteita ajatukselle, että nyky-suomessa *epäillä*-verbille olisi kehitymässä melko neutraalinkin arvelun merkitys, mutta evaluoivan kielteisyyden tulkintojen mahdollisten muutosten systemaattinen tarkastelu jää tulevien tutkimusten tehtäväksi. En kuitenkaan usko kielteisen evaluoinnin täyteen häviämiseen *epäillä*-verbin käytöistä, koska *epä*-kannan vuoksi kielteisyys on näkyvästi kiinni tässä lekseemissä (ks. Alba-Juez & Thompson 2014: 11).

Lähteet

Aineistolähteet

VKS = Vanha kirjasuomi

Kaino-palvelun vanhan kirjasuomen korpus (Kotus). http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/vks_coll_rdf.xml.

VNS = Varhaisnykysuomi

KAINO = Kaino-palvelun varhaisnykysuomen korpus (Kotus). http://kaino.kotus.fi/korpus/1800/meta/1800_coll_rdf.xml.

KLK = Kansalliskirjaston lehtikokoelma. Korp-palvelu: <https://korp.csc.fi>.

NS = Nykysuomi

Suomen kielen tekstikokoelma (Kielipankki). <https://kitwiki.csc.fi/twiki/bin/view/FinCLARIN/KielipankkiAineistotFtc>.

HäSa = osakorpus Hämeen Sanomat 2000.

Ksa = osakorpus Kangasalan Sanomat (1990-luku).

HS_mp/pk = osakorpus Helsingin Sanomat (mielipidekirjoituksia/pääkirjoituksia).

Muualta kuin em. korpuksista poimitut esimerkit:

Sinuhe = Waltari, Mika 1945: *Sinuhe egyptiläinen*. Helsinki: WSOY.

Kirjallisuuslähteet

- ALBA-JUEZ, LAURA – THOMPSON, GEOFF 2014: The many faces and phases of evaluation. – Geoff Thompson & Laura Alba-Juez (toim.), *Evaluation in context* s. 3–23. Amsterdam: John Benjamins.
- ANDERSEN, HENNING 1973: Abductive and deductive change. – *Language* 49 s. 765–793.
- 2001: Actualization and the (uni)directionality of change. – Henning Andersen (toim.), *Actualization. Linguistic change in progress* s. 225–248. Amsterdam: John Benjamins.
- 2006: Synchrony, diachrony, and evolution. – Ole Nedergaard Thomsen (toim.), *Competing models of linguistic change. Evolution and beyond* s. 59–90. Amsterdam: John Benjamins.
- BYBEE, JOAN 2010: *Language, usage, and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CROFT, WILLIAM 2000: *Explaining language change. An evolutionary approach*. Harlow: Pearson Education.
- 2001: *Radical construction grammar. Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- 2006: The relevance of an evolutionary model to historical linguistics. – Ole Nedergård Thomsen (toim.), *Competing models of linguistic change. Evolution and beyond* s. 91–131. Amsterdam: John Benjamins.
- CROFT, WILLIAM – CRUSE, ALAN D. 2004: *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DE SMIT, MERLIJN 2006: *Language contact and structural change. An Old Finnish case study*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.
- EKSS = *Eesti keele seletav sõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Instituut. <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.
- FISCHER, OLGA 2007: What counts as evidence in historical linguistics? – Martina Penke & Anette Rosenbach (toim.), *What counts as evidence in linguistics. The case of innateness* s. 249–281. Amsterdam: John Benjamins.
- FORSBERG, HANNELE 1998: *Suomen murteiden potentiaali. Muoto ja merkitys*. Helsinki: SKS.
- FORTSON IV, BENJAMIN W. 2007: An approach to semantic change. – Brian Joseph & Richard Janda (toim.), *The handbook of historical linguistics* s. 648–666. Great Britain: Wiley-Blackwell.
- FRIED, MIRJAM 2013: Principles of constructional change. – Thomas Hoffman & Graeme Trousdale (toim.), *The Oxford handbook of construction grammar* s. 419–437. Oxford: Oxford University Press.
- GIVÓN, TALMY 1978: Negation in language. Pragmatics, function, ontology. – *Syntax and Semantics* 9 s. 69–122.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350. Helsinki: SKS.
- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 4., korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.

- HANSEN, MAJ-BRITT MOSEGAARD 2012: A pragmatic approach to historical semantics, with special reference to markers of clausal negation in medieval French. – Kathryn Allan & Justyna A. Robinson (toim.), *Current methods in historical semantics* s. 233–257. Berlin: Mouton de Gruyter.
- HARRIS, ALICE C. – CAMPBELL, LYLE 1995: *Historical syntax in cross-linguistic perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HEINE, BERND 2002: On the role of context in grammaticalization. – Ilse Wischer & Gabriele Diewald (toim.), *New reflections on grammaticalization* s. 83–101. Amsterdam: John Benjamins.
- HEINE, BERND – KUTEVA, TANIA 2002: *World lexicon of grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2005: *Language contact and grammatical change*. New York: Cambridge University Press.
- HERLIN, ILONA – KOTILAINEN, LARI 2005: Itsenäistynvä infinitiivi. 2. infinitiivin inessiivin kehitys kirjakielen aikana. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 258–291. Helsinki: SKS.
- HORN, LAURENCE R. 1989: *A natural history of negation*. Chicago: Chicago University Press.
- 2010: Multiple negation in English and other languages. – Laurence R. Horn (toim.), *The expression of negation* s. 111–148. The expression of cognitive categories 4. Berlin: Mouton De Gruyter.
- HÄKKINEN, KAISA 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. Porvoo: WSOY.
- IKOLA, OSMO – PALOMÄKI, ULLA – KOITTO, ANNA-KAISA 1989: *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. Helsinki: SKS.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA-RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: SKS.
- ITKONEN, ESA 2005: *Analogy as structure and process*. Amsterdam: John Benjamins.
- 2011: *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*. Osa 3. Turku: Turun yliopisto.
- ITKONEN, ESA – PAJUNEN, ANNELI 2010: *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Helsinki: SKS.
- JESPERSEN, OTTO 1917: *Negation in English and other languages*. København: Andr. Fred. Høst & søn.
- KOLEHMAINEN, LEENA – NORDLUND, TARU 2011: Kielellinen muutos tutkimuksen kohteena. Kieltenvälinen vertailu, kieliopillistuminen ja kielikontaktien tutkimus. – *Virittäjä* 115 s. 5–35.
- KOTILAINEN, LARI – HERLIN, ILONA 2012: Johdatus verbi- ja konstruktio tutkimukseen. – Ilona Herlin & Lari Kotilainen (toim.), *Verbit ja konstruktio* s. 7–26. Helsinki: SKS.
- KUIRI, KAIJA 1980: Kielellisten muutosten universaali luokittelu. – *Virittäjä* 84 s. 57–63.
- LANGACKER, RONALD W. 1977: Syntactic reanalysis. – Charles Li (toim.), *Mechanisms of syntactic change* s. 57–139. Austin: University of Texas Press.
- LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. Helsinki: SKS.
- Lauseopin X-arkisto. Turku: Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos, Lauseopin arkisto. <http://syntaxarchives.suo.utu.fi> (15.10.2012).
- LEHIKONEN, LAILA – KIURU, SILVA 1989: *Kirjasuomen kehitys*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEINO, JAAKKO 1999: Mitä tarkoittaa se, että? Se-pronominista subjektina ja objektina toimivan että-lauseen yhteydessä. – *Virittäjä* 103 s. 27–51.
- MIESTAMO, MATTI 2005: *Standard negation. The negation of declarative verbal main clauses in a typological perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Pyhä Raamattu*. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyt-

- töön ottama suomennos. Helsinki: Suomen Piipaseura 1992.
- SAARIMAA, E. A. 1955 [1947]: *Kielenopas. Oikeakielisyysohjeita*. Porvoo: WSOY.
- SALMINEN, JUTTA 2012: *Epäilen, että tämä verbi kyseenalaistaa täydennyksensä proposition. Epäillä-verbin merkityksen kehityksestä ja monitulkintaisuudesta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- 2015: From doubt to supposition. The construction-specific meaning change of the Finnish verb *epäillä*. – Mikko Höglund, Paul Rickman, Juhani Rudanko & Jukka Havu (toim.), *Perspectives on complementation. Structure, variation and boundaries* s. 157–176. London: Palgrave Macmillan.
- 2017: Mitä tarkoittaa *epäillä*? *Epäillä*-verbin polaarista merkitysvariaatiosta nykysuomessa. – *Virittäjä* 120 s. 4–36.
- tulossa 2018: Paratactic negation revisited. The case of the Finnish verb *epäillä*. – *Functions of Language* 25.
- SAOB = *Svenska Akademiens Ordbok. Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien*. Lund: Svenska Akademiens ordboksredaktion. <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.
- SAVIJÄRVI, ILKKA 1977: *Itämerensuomalaisten kielten kieltoverbi*. Helsinki: SKS.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA – LAURY, RITVA 2007: Complement clauses as turn continuations. The Finnish *et(tä)*-clause. – *Pragmatics* 4 s. 553–572.
- SIMON-VENDENBERGEN, ANNE-MARIE 2007: No doubt and related expressions. – Mike Hannay & Gerard J. Steen (toim.), *Structural-functional studies in English grammar* s. 9–34. Amsterdam: John Benjamins.
- SKES = TOIVONEN, Y. H. – ITKONEN, ERKKI – JOKI, AULIS J. – PELTOLA, REINO: *Suomen kielen etymologinen sanakirja I–VI*. Tutkimuslaitos Suomen Suvun julkaisuja 3. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 12. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura 1955–1981.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja I–III*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1992–2000.
- TIMBERLAKE, ALAN 1977: Reanalysis and actualization in syntactic change. – Charles Li (toim.), *Mechanisms of syntactic change* s. 141–177. Austin: University of Texas Press.
- TOTTIE, GUNNEL 1991: *Negation in English speech and writing. A study in variation*. San Diego: Academic Press.
- TRAUGOTT, ELISABETH CLOSS – TROUSDALE, GRAEME 2013: *Constructionalization and constructional change*. Oxford: Oxford University Press.
- VERHAGEN, ARIE 2005: *Constructions of intersubjectivity. Discourse, syntax, and cognition*. Oxford: Oxford University Press.

SUMMARY

The polar ambiguity of the Finnish verb *epäillä* as evidenced through meaning development

The Finnish verb *epäillä* has two opposite interpretations: 'doubt' (*negation-inclining*) and 'suspect/suppose' (*affirmation-inclining*). This paper investigates the diachronic development behind the current variation in polarity. The analysis is based on the tripartite diachronic data encompassing Old Finnish (from the 16th to the 18th centuries), Early Modern Finnish (the 19th century), and Modern Finnish (from the 20th century to present).

The data indicates that, during the period of Early Modern Finnish, the typical reading has undergone a change from negation-inclining to affirmation-inclining in two complement constructions, namely with a finite *että* ('that') clause and a non-finite complement. With embedded questions, however, the typical reading has remained negation-inclining due to the fact that a question itself usually implies negation.

The reanalysis is suggested to have happened with the finite *että* clause, due to the possibility of expressing negation overtly in the complement clause. As soon as negation is overtly marked, it is possible to conclude that the verb *epäillä* does not contain inherent negation on its own. This reanalysis of the inner semantic structure enables such affirmation-inclining use in which negation exists neither in the verb nor in the complement.

The analysis reveals that, though not extinct in Modern Finnish, the negation-inclining uses of *epäillä* constructions have been more frequent in the past. The effects of language contact as an explanation for the former interpretation are also discussed in this paper.

Epäillä-verbin polaarinen kaksihakmotteisuus merkityksenmuutoksena

Verbillä *epäillä* voidaan ilmaista joko jonkin todennäköisenä tai epätodennäköisenä pitämistä riippuen täydennyksestä ja muista kontekstuaalisista tekijöistä. Verbi-konstruktio (*epäillä* ja sen täydennys) voi siis olla joko myöntö- tai kieltosuuntainen. Artikkelissa selvitetään tämän polaarisen kaksihakmotteisuuden diakronista kehitystä.

epäillä-verbin polaarisen tulkinnan muutoksia tarkastellaan eri täydennys-konstruktioissa diakronisen aineiston avulla. Aineisto on jaettu kolmeen osaan suomen kirjakielen vaiheiden mukaan: vanhan kirjasuomen, varhaisnykysuomen ja nykysuomen aineistoihin. Tutkimus osoittaa, että etenkin *että*-lauseen ja referatiivirakenteen yhteydessä *epäillä*-verbin aineistossa hallitseva tulkinta on muuttunut varhaisnykysuomen aikana: aiemmin tulkinta oli yleensä kieltosuuntainen, kun taas nykysuomessa myöntösuuntainen tulkinta hallitsee. Sen sijaan esimerkiksi alisteisen kysymyslauseen yhteydessä kieltosuuntainen tulkinta on säilynyt tyypillisenä sen vuoksi, että kysymysmuoto itsessään implikoi herkästi kieltä.

Polaarisen tulkinnan muutokseen johtava kaksivaiheinen uudelleentulkinta esitetään tapahtuneeksi *että*-konstruktiossa. Välittäjänä kieltö- ja myöntösuuntaisen tulkinnan välillä on eksplisiittisen kiellon sisältävä *että*-täydennys, esim. *epäilen, ettei teitä hoideta hyvin*. Verbin myöntösuuntainen käyttö mahdollistuu, kun kyseenalaistusmerkityksen tulkitaan johtuvan pelkästä täydennyksen kiellosta.

Muutoksen analyysissa otetaan kantaa myös mahdollisiin käännös- ja lainavaikutuksiin: vanhassa kirjasuomessa ja varhaisnykysuomessa dominoinut kieltosuuntainen tulkinta (*epäilen, että uskovat tämän* merkityksessä 'eivät varmaan usko') saattaa olla lainaa tai ainakin vahvistunut ruotsin *tvivla*- ja saksan *zweifeln*-verbien mallin myötä, sillä nämä verbit ottavat täydennyksensä kiellon vaikutusalaan. Joka tapauksessa *epäillä*-verbin käytön diakroninen tarkastelu tuo esiin nykysuomen polaarisen kaksihakmotteisuuden juuret: kieltosuuntaiset käytöt ovat olleet aiemmin nykyistä yleisempiä.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):

etunimi.sukunimi@helsinki.fi